

## **HERO DESCRIPTION IN THE MANAS EPIC**

### **Manas Destanı'nda Kahraman Tasvirleri**

**Mehmet Emin BARS<sup>1</sup>**

#### **Abstract**

Manas Epic is national epic of Kyrgyz Turks. Manas Epic tells the interior struggle of Kyrgyz Turks and their battle with the enemies, Kalmuk and China. Epic involves the parts belong to historic heroes who leave impress in Kyrgyz history. Some Nogay and Kalmuk's heroes' sagas added later to this epic in A.D. XVI-XVII. centuries. Handwork can be seen the struggle of nomadic life and civilized city life. Description reserve an important place in the narration of epic among methods to make narration more understandable. Description provides to recognize environment, people, events better as well it takes attention to provide meeting for narrator of epic and audience. Description is making visible people, places, objects in the epic by taking advantage of art's facility. Every language has own it's rules and system of description which involves public's life style, livelihood, custom and tradition, ideology. Description made in Manas Epic reflects the worldview of Kyrgyzs. Descriptions in the epics both give information about people and increase the aesthetic valve of text. Description is used to make narration more explicit, lively and striking. Existing and thinking entity is embodied and permanented by description. In this article, hero description in the Manas Epic will be tried to fix. By this means, came some outcomes related to faith and worth system, life style, livelihood, ideology of people who create narration.

**Key Words:** Manas Epic, Kyrgyzs, description, hero.

#### **Özet**

Manas Destanı, Kırgız Türklerinin milli destanıdır. Manas Destanı, Kırgızların düşmanları olan Kalmuklar ve Çinlilerle yaptıkları savaşları ve kendi içlerindeki mücadeleleri anlatmaktadır. Destan Kırgızların tarihinde önemli izler bırakmış tarihi ve menkıbevi kahramanlara ait parçaları ihtiva eder. Bu destana sonradan M.S. XVI-XVII. yüzyıllara ait bazı Nogay ve Kalmuk kahramanlarının menkıbeleri de girmiştir. Eser göçebe hayatıyla medenî şehir hayatının bir mücadelesi olarak görülebilir. Destan anlatımında anlatımı daha anlaşılır hâle getirmek için kullanılan yöntemler arasında tasvirler önemli yer tutar. Tasvir çevreyi, kişileri, olayları daha iyi tanımamızı sağladığı gibi destan anlatıcısı ile dinleyicisinin buluşmasını sağlayan bir unsur olarak da dikkati çeker. Tasvir destanda yer alan kişileri, yerleri, nesnelere sanatın imkânlarından faydalanarak görünür kılmaktır. Her dilin kendisine ait kuralları, o dili kullanan halkın hayat tarzı, geçimi, âdet ve geleneği, düşünce tarzı ile ilgili olan bir tasvir etme sistemi vardır. Manas Destanı'nda yapılan tasvirler Kırgızların dünya görüşlerini yansıtmaktadır. Destanlarda yapılan tasvirler şahıslar hakkında bilgi vermekle beraber, metnin estetik değerini de kat kat arttırmaktadır. Tasvir anlatımı daha belirgin, canlı ve çarpıcı hâle getirmek için yapılır. Var olan veya düşünülen şey tasvir yoluyla somutlaştırılır ve kalıcı hâle getirilir. Bu makalede Manas Destanı'nda yer alan kahraman tasvirleri tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu sayede bu anlatımları yaratan insanların inanç ve değerler sistemi, hayat tarzı, geçimi, düşünce tarzı ile ilgili bazı sonuçlara ulaşılabilecektir.

**Anahtar Sözcükler:** Manas Destanı, Kırgızlar, tasvir, kahraman.

<sup>1</sup> Dr. MEB, e-posta: m\_e\_bars\_21@hotmail.com

## 1. Giriş

Manas Destanı'nın sahibi Kırgızlar, en eski Türk kavimlerinden biridir. M.Ö. II. yüzyıl olaylarını anlatan Çin kaynaklarında Kırgızlardan bahsedilir. O dönemde Kırgızlar, Yenisey Irmağı boylarında ve Sayan Dağları çevresinde yaşamışlardır. Kırgızlar müstakil bir devlet kurmakla beraber, Hun ve Göktürk devletlerine tâbi idiler. Orhun Abideleri'nde de Kırgızlardan bahsedilir. Burada anlatılanlardan Kırgızların pek rahat durmadıkları ve Göktürkleri çok uğraştırdıkları anlaşılıyor. Göktürklerin yıkılışına yol açan olaylara da karışan Kırgızlar, daha sonra Uygurlara tâbi olmuşlardır. Kırgızlar Çinlilerle işbirliği yaparak 840 yılında Uygur devletini yıkmışlardır. Daha sonra Cengiz Han'ın kurduğu Moğol İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altına girmişlerdir. Moğol hâkimiyetini takiben Timuruların hâkimiyeti altına girmek zorunda kalan Kırgızlar, XVIII. yüzyıla kadar varlıklarını bu şekilde sürdürmüşlerdir. Sibiryâ'dan Orta Asya'ya göç eden Kırgızlar, Orta Asya'da başlayan Rus istilasına karşı mücadeleye girişmelerine rağmen yenilip küçük oymaklar hâlinde dağılmışlardır. Bunların bir kısmı diğer Türk boylarına katılırken, Tanrı Dağları'na gidip yerleşen Kırgız grupları, orada son zamanlara kadar varlıklarını korumayı başarmışlardır. Rus istilasından sonra Sovyet Rus hâkimiyeti sırasında Batı Türkistan altı parçaya bölünmüş, her parçasına bir Türk kavminin adıyla cumhuriyet adı verilmiştir. Kırgız ulusuna da, yaşadıkları topraklarda Kırgızistan Cumhuriyeti adlı bağımsız bir devlet bırakılmıştır (Geyikoğlu, 2001: 202).

Manas Destanı, Kırgız Türklerinin milli destanıdır. Manas Destanı, Kırgızların düşmanları olan Kalmuklar ve Çinlilerle yaptıkları savaşları ve kendi içlerindeki mücadeleleri anlatmaktadır. Çeşitli Türk boyları tarihleri boyunca dış düşmanlarının yanı sıra birbirleriyle de mücadele etmişlerdir. Eski Türk devletlerinin yıkılmalarına yol açan en önemli sebeplerden birisi de bu iç mücadelelerdir. Köprülü, Manas'ın Türk sahalarındaki şöhretinden şu şekilde söz eder: "Manas, Doğu Tiyenşan'dan tâ Kırım'a kadar bütün Türk sahalarında, hatta Çungarya'da, Kuzey Kafkasya'da Anadolu'da hatırası yaşamış en büyük kahramandır...". (Köprülü, 2004: 184). Köprülü, destanın XI-XII. yüzyıllarda oluştuğunu düşünür. Destan Kırgızların tarihinde önemli izler bırakmış tarihi ve menkıbevi kahramanlara ait parçaları ihtiva eder. Bu destana sonradan M.S. XVI-XVII. yüzyıllara ait bazı Nogay ve Kalmuk kahramanlarının menkıbeleri de girmiştir. Eser göçebe hayatıyla medeni şehir hayatının bir mücadelesi olarak görülebilir (Köprülü, 2004: 184). "Halkın okuma yazması olmayan büyük kütlesi için (ki Büyük Ekim Devrimi'ne kadar Kırgızlar böyle idi) kahramanlık destanı, onun tarihinin uzun asırlarını, bilgeliğini, inanç ve ideallerini, hayatını ve törelerini, sanatını aksettiren yegâne hatıra olarak bilinmektedir" (Jirmunskiy, 1998, 171).

Bu önemli destanı ilim dünyasına tanıtan ve buna dair ilk bilgi veren kişi Kırgız-Kazak Türklerinden Türkolog Velihanoglu Çokan Töre'dir. Velihanoglu Çokan 1861'de Manas'tan bahseden ilk makaleyi yayımlar. Bu makaleden sonra meşhur Türkolog Radloff, Kara-Kırgızlar arasında yaptığı araştırmalar sonucunda Manas Destanı'nı derler, bunları 1885 tarihinde "Türk Halk Edebiyatı Nümuneleri" külliyyatının V. cildi olarak yayımlar. Radloff'un yayımladığı Manas destanı 17.774 mısradan oluşur. Radloff'tan sonra Manas Destanı hakkında L. Von Almasy tarafından önemli çalışmalar yapılmıştır (İnan, 1998: 99-100).

## 2. Destanlarda Tasvir

Destan anlatımında anlatımı daha anlaşılır hâle getirmek için kullanılan yöntemler arasında tasvirler önemli yer tutar. Tasvir çevreyi, kişileri, olayları daha iyi tanımamızı sağladığı gibi destan anlatıcısı ile dinleyicisinin buluşmasını sağlayan bir unsur olarak da



Destanı'nda yer alan kahraman tasvirleri tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu sayede bu anlatımları yaratan insanların inanç ve değerler sistemi, hayat tarzı, geçimi, düşünce tarzı ile ilgili bazı sonuçlara ulaşılabilecektir.

"Türk epik destan geleneğinde üslubun ve adeta türün bir gereği olarak benzetmelere kahramanın portresini çizmek, atların ve anlatılan diğer olayları gözler önüne sermek böylece dinleyiciye adeta olayı seyrediyormuş hissi verebilmek için benzetmeler çok sık olarak kullanılır" (Çobanoğlu, 2007: 96). Manas Destanı'nda hayvancılıkla geçinen atlı-göçebe bir toplumun hikâyesi anlatılmıştır. Destanda yer alan kahramanlar tasvir edilirken hayatlarının doğal, çok önemli ve etkili unsurlarından olan hayvanlarla ilgili benzetmeler sık sık kullanılmıştır. Türk düşünce yapısına ve hayatına bakıldığında benzetmede yer alan hayvanların hem gerçek anlamda hem fikri anlamda bazı meziyetlere sahip olduğu görülecektir. Bu hayvanlar sadece tabiatın en güçlü varlıkları oldukları için değil, bu dönemdeki insanların kutsal anlayışı ile de bağlantılı olmaları nedeniyle de tercih edilmişlerdir. Manas Destanı'nda erkek karakterler aslan, kaplan, kurt gibi yırtıcı ve güçlü hayvanlara şu şekilde benzetilmiştir:

"Kır yeveli erkek *kurt* gibi;  
Yamaçtaki karakuş gibi  
Almambet" (Gülensoy, 2002: 99).<sup>2</sup>  
"Yolbars gibi kükreyen Almambet" (116).  
"Kaplan gibi Acıbay" (116).  
"(Hemen) çalıp kaçırın *kapan* gibi  
Acıbay'a haber sal!" (117).  
"Aç ve zayıfları koruyan,  
Arslan Manas öldü deyip" (143) .  
"Kurt gözlü, ak bıyıklı,  
Kaplan (gibi) doğan er Manas" (197).

Kurt, proto-Türk topluluklarında bir totemken daha sonraları ata kültürünün bir parçası olmuştur. Türk dünyasının çeşitli yerlerinde kaya veya mezar taşları üzerinde tanrı-kurt tasvirlerine rastlanır. Kurtla ilgili gelişen hayvan-ata kavramı devlet, hükümdarlık unsurlarının simgesi olmuştur. Kurt, Göktürkler'de tuğlar ile bayrakların tepesinde yer alarak bir devlet sembolü olmuştur. Birçok Türk efsanesinde ise kurt yol gösterici olarak karşımıza çıkar. Kurt gök unsuruna uygun olarak aydınlığın ve buna bağlı unsurların simgesi olarak kabul edilmiştir. Kurdu yigitlik ya da güç simgesi olma anlamı günümüzde de devam etmektedir (Ögel, 2006: 115-117; Çoruhlu, 2006: 138-140). Kurt gibi aslan da gök unsuruna bağlı olarak zafer kazanan konumdadır ve iyi-kötü mücadelesinde iyi olana karşılık gelmektedir. Aslan savaş, zafer, iyinin kötüyü yenmesi, kuvvet ve kudretin simgesidir. Buna benzer biçimde kaplan da Türk kabilelerinin ve yigitlerinin en eski tözlerindedir. Kaplanın güç ve yigitlik simgesi olduğunu gösteren birçok sanat eseri bulunmaktadır. Kurt gibi kaplan da bir zamanlar hayvan-ata olarak saygı görmüş, aslan gibi tahtın simgesi kabul edilmiştir. Türklerin kaplana yüklemiş olduğu alegori İslam devrinde de büyük oranda devam etmiştir (Çoruhlu, 2006: 140-143). Orta Asya kaplanları daha çok Türklerin bars dedikleri pars cinsinden hayvanlardır. Bunların farklı bir cinsine Türkler yolbars demişlerdir. Bars eskiden Türklerde erkek çocuklarına verilen adlardandır. Bazı halk anlatılarında yolbars, yigitlere akıl verir, kutlu bir hayvan gibi görülür (Ögel, 2006: 535-536).

<sup>2</sup> Bundan sonraki alıntılarda aynı eserin sadece sayfa numaraları gösterilmiştir.

Manas Destanı'nda yapılan vücut tasvirlerinin çoğunda yukarıda çeşitli niteliklerini verdiğimiz hayvanlardan alınma benzetmeler bulunmaktadır. Göçebe medeniyetinde hemen hemen bütün sosyal hayat hayvanlar etrafında toplanmıştır. İnsanlar duygu ve düşüncelerini anlatırken kendi hayatlarına en yakın unsurları benzetme vasıtası olarak kullanırlar. Çok zor bir hayat yaşayan Kırgız toplumunda vücut kuvveti üstün bir değer olarak kabul edilirdi. Bu insanların yaşadıkları çevrede vücut kuvvetini en güzel biçimde ifade eden varlıklar hayvanlardır. Bu sebepten ötürü insanlar en fazla hayvanlara benzetilmiştir. Destanda insan ile hayvanlar arasında Kaplan'ın ifadesiyle "maddî ve manevî mukayese ve benzetmeden ibaret bir paralelizm" (Kaplan, 2004: 60) vardır. Bu paralelizm, hayvanların insan düşüncesi üzerindeki etkisini göstermesi bakımından önemlidir. Hayvanlar insanlarla bir bütünlük teşkil etmişlerdir. Bu benzerlikler Oğuz Kağan Destanı'nda da karşımıza çıkmaktadır. Örneğin destanda Oğuz Kağan şöyle tasvir edilir: "Ayakları *öküz* ayağı gibi; beli *kurt* beli gibi; omuzları *samur* omuzu gibi; göğsü *ay* göğsü gibi idi. Vücudu baştan aşağı tüylü idi" (Bang-Arat, 1988: 13-14).

Hayvan teşbihleriyle dinleyicide oluşan imaj, gücün tabiattaki temsilcilerinin birer özelliği alınarak kahramanlarda tecessüm ettirilmiştir. Destandaki kahramanların tasvirinde kullanılan ifadeler, belirli bir düşünce yapısının yansımasıdır. Destanda yer alan kahramanlar tabiatta güçleriyle tanınan hayvanlara benzetilmişlerdir. İnsanlar, hayran olduğu veya çeşitli özellikleriyle saygı duyduğu bazı hayvanları eğretileme yoluyla günlük hayatta ve edebî eserlerde kullanmışlardır. "Hayvanlara benzetmenin temelinde hayvanlar gibi güçlü olma isteği ve onlardan korunabilmek için onlara benzeme endişesi bulunduğu inanılmakta; hayvan biçimine girme isteğinin ise sihirle insanın hayvan kılığına girerek onların gücüne, süratine sahip olma isteğinden kaynaklandığı düşünülmektedir" (Kaya, 2009: 202). Avcılık ve çobanlık yapan toplumların destanlarında avcı için model olabilecek hayvanlar beden tasvirlerinde kullanılmıştır.

"Türk destan geleneğinin kompozisyonlarında kahramanların kararlılıkları, cesaretleri, güçleri hep ön plana çıkar. Bu arada kahramanların yırtıcı hayvanlarla kıyaslanmaları da onların en üst düzeyde savaşçılıklarını sembolize eder ve mitolojik dönemin bir sürekliliği olarak karşımıza çıkar" (Çobanoğlu, 2007: 93). Vahşi hayvanlarla mücadele etmek zorunda kalan Oğuz'un vücut yapısı hayvanlara benzetilerek tasvir edilir (Bang-Arat, 1988: 13-14). Aynı şekilde Dede Korkut Kitabı'nda şöyle tasvirler görülür:

"Bir gün Ulaş oğlu, tülü *kuşun* yavrısı, beze miskin umudu, Amit suyunun *aslanı*, Karaçuğun *kaplanı*, konur *atun* iyisi... Salur Kazan..." (Ergin, 1997: 95),

"Kara dere ağzında Kâdir viren, kara *buğa* derisinden bişiginün yapuğu olan,... Kara Göne..." (Ergin, 1997: 112),

"Çaya baksa çalımlu, çal-kara *kuş* erdemlü,... Big Yigenek..." (Ergin, 1997: 113),

"Altmış *ögeç* derisinden kürk eylese topuklarını örtmeyen, altı *ögeç* derisinden külah itse kulaklarını örtmeyen, kolu budı haranca, uzun baldırları ince, Kazan Bigün tayısı *at* ağızlu Aruz Koca..." (Ergin, 1997: 113).

Destan kahramanlarına hayvanlara ait bazı yakıştırmalarda bulunulur. Çoğu zaman bu benzetmeler kahramanların lakapları veya takma adları olur. Bazen bu lakapların kahramanların gerçek isimlerinin yerine kullanıldığı da görülür. Bu benzetmelerde bazı kalıp ifadeler de kullanılır. Bu kalıp ifadeler söze renk ve ahenk katar. Destanlarda kullanılan sıfatların bir kısmı kahramanların isimleriyle adeta özdeşleşmiştir:

“Altın örgülü püsküllü kuşaklı  
Kara Han'ın oğlu,  
*Kaplan (gibi) doğan* Almambet” (35).  
“Ormanda ayıya benzeyen,  
Tepede kaplan başına benzeyen,  
Çayan gözlü, zayıf yanaklı,  
Kumral sakallı, saz benizli,  
*Kaplan (gibi) doğan Er Manas*” (187).

“*Kaplan gibi doğan*” sıfatının kalıp bir söz grubu hâlinde destan kahramanlarından hem Manas hem de Almambet için metnin birçok yerinde kullanıldığı görülmektedir. “*Kaplan gibi doğan*” söz kalıbı destanda kahramanlıklarıyla ön planda bulunan karakterlerle adeta özdeşleşmiştir.

Destanda mübalağalı bir anlatım bulunmaktadır. Destan anlatısının kendine has bir mantığı vardır. Bu mantık her zaman doğal dünyanın mantığı ile ölçülemez. Aşağıdaki mısralarda destan türünün kendine mahsus mantığını görmek mümkündür:

“*Aygır yanak(lı), kara dil(li),*  
Nahif doğan Acıbay” (131).  
“*Kaz gibi bağırarak konuşan,*  
Dilini kimsenin bilmediği Kıtay” (138).  
“*Kaz boyunlu Kanun-Can,*  
*Kuşu boyunlu Kubul-Can*” (304).

Yanakların büyüklüğünün aygıra, ses tonunun yüksekliğinin kazların konuşmasına, boyunların uzunluğunun kaz ve kuğuya benzetilmesinde abartılı bir anlatım görülmektedir. Destanların üslubunda görülen abartılı anlatımlar kahraman için geçerli olduğu gibi düşmanları için de geçerlidir. Güçlü olan bir düşmanla mücadele eden kahramanın onu yenmesi ihtişamını arttırmaktadır. Bu durum denkler arasındaki mücadelenin adaletidir. Destanda düşman kahramanlardan Coloy ile Yolay şu şekilde tasvir edilmiştir:

“*Yetmiş alp'i öldürüp,*  
*Kan kokusu salan Coloy*” (100).  
“*Adaleli eti boğa gibi,*  
Çenesinde sakal uzatmayan,  
Burun altında bıyık bırakmayan,  
*Urus'un hanı büyük Yolay*” (167).

Destanda kahramanların tasvirinde onların fizikî görünüşlerini tanıtıcı sıfatlardan da sıkça faydalandığı görülmektedir. Bu tasvirlerde kahramanlar diğer insanlardan ayırıcı özelliklerle tanıtılmış, bu şekilde kolayca ayırt edilmeleri sağlanmıştır. Aynı kişiler her anıldığında aynı sözcüklerle tasvirleri yapılmıştır. Her tasvirde Almambet uzun bacaklı, Kongur-bay düz burunlu, Er Manas çayan gözlüdür:

“*Uzun bacaklı Almambet*” (83).  
“*Düz burunlu Kongur-bay*” (100).  
“*Büyük ince burunlu, çukur gözlü Kalçak*” (138).  
“*Çayan gözlü, zayıf yanaklı,*  
*Kumral sakallı, saz benizli,*

Kaplan (gibi) doğan Er Manas" (187).  
 "Börü gözlü, ak bıyıklı,  
 Kaplan (gibi) doğan Er Manas" (190).  
 "Fincan gibi gözlü Sarı Tas" (303).

Manas Destanı'nda yapılan tasvirlerde renklerden yararlanılmıştır. Destanda renkler sadece doğal bir niteleyici görevinde değildir. Renklere Türk insanının yüklediği duygusal anlam boyutunu da görmekteyiz. Renkler aracılığıyla ortaya çıkan niteliler çok zengin, çok canlı ve çeşitli bir renk kültürünün ipuçlarıdır. Manas Destanı'nda renklerin sıklıkla niteleyici olarak kullanılması Türk renk kültürünün derinliğini ortaya koymaktadır. Niteliler, metinlerde duygusal bir atmosfer yaratmaktadır. Destanda kullanılan ak, kara, kır, kök-ala, mavi, gök sadece bir renk adı değil sembolik bazı çağrışımlarla da kullanılmaktadır. Bu renkler Kırgızların içinde yaşadığı coğrafyada kendileri tarafından yüklenen özel anlamlarla örülüdür:

"Kara elli, mavi bitli, baba" (86)  
 "Kır sakallı Mengdi-bay" (107).  
 "Kök-ala sakallı Mengdi-bay" (110).  
 "Ak -sakallı Yakup-han" (110).  
 "Kara gözlü kart Manas" (131).  
 "Kara kanlı, gök bitli,  
 Kesik kulak bu Semetey" (318).

Bütün dünya mitolojilerinde kara olumsuz anlamları ifade etmek için kullanılmıştır. Karanlık, boşluk, ölüm, kötülük, karmaşa, şeytan gibi pek çok şey kara renkle birlikte anılmıştır. Mavi ise göğün rengi olmasından dolayı gök unsuruna işaret eden çeşitli öğelerin simgesi olarak karşımıza çıkar. Mavi akıl, idrak, sağduyu, iffet, sadakat gibi niteliklerin simgesidir. Bu renkle birlikte kullanılan varlıklar da saygınlık kazanır. "Gök sakallı" ifadesi de bunlardan biridir. Ak (beyaz) renk aydınlık, ışık, güneş, masumiyet, mükemmellik, kutsallık, ruhsal yetkinliktir. Ak zamanla gök renginin yerini almış, onu geçerek ikinci planda bırakmıştır. Akıllık, devletin adalet ve gücünü simgeler, devlet büyüklüklerinin ve rütbenin simgesidir (Çoruhlu, 2006: 188-196).

Türkler yabancı din ve medeniyetleri kabul etmeden önce çoğunlukla konar-göçer hâlde yaşamışlardır. Bu medeniyet tarzına atlı-göçebe medeniyeti denilmektedir. Bu medeniyetin bu şekilde adlandırılmasının nedeni atın bu medeniyet tarzında önemli rol oynamasıdır. Türkler at sayesinde akıncılık yapmışlar, ekincilikle uğraşan kavimler üzerinde hâkimiyet kurmuşlardır. At sürüleri eski Türklerin en önemli servetlerini oluşturmuştur. O dönemlerde ehil hayvanları beslemekle ve avcılıkla hayatlarını sürdürmüşlerdir. Bu medeniyet tarzında hayvanlar önemli bir geçim vasıtası olmakla kalmamış hayatın diğer sahalarında da tesirlerini göstermişlerdir. Sosyal hayatın değişmesiyle hassasiyet tarzı da değişmiştir. Atçılık, avcılık ve akıncılıkla hayatlarını sürdüren eski Türklerin bu yaşayış tarzına uygun bir insan tipi meydana gelmiştir. Bu insanın kuvvetli, cesur bir avcı ve akıncı olması gerekirdi. Oğuz Kağan'da en yüksek tipini gördüğümüz bu tipe *alp* denmektedir. Alp tipinin hayatına ve şahsiyetine şekil veren unsurlar, içinde yaşadığı toplumun temel unsurlarıdır (Kaplan, 2004: 51; Kaplan, 2005: 12-13). Destan metninde Kırgız toplumunun bu yaşam tarzına uygun olarak alp kişilerin cengâverliklerini, kahramanlıklarını gösteren tasvirler kullanılmıştır:

"Kaşkar'ı, Yarkend'i sıkıştıran,  
 Bin Kitay'ı yöneten,  
 Düz burunlu, kısık gözlü,

Kıtaylardan Kongur Bay” (167).  
 “*Kapalı duran Cennet’in*  
*Kapısını açan Er Koşoy*” (176).

Manas Destanı’nda kişiler tasvir edilirken onların sahip oldukları davranış özelliklerine vurgu yapan niteleyicilerden de yararlanılmıştır. Bu nitelikler kahramanların yaşadıkları toplumda ön plana çıkmış, onlar anılınca ilk akla gelen nitelikleridir. Destan boyunca Acıbay tatlı diliyle, Coloy ter kokusuyla, Bakay Sart sarhoş olmasıyla, Kül Çoro şirin sözleriyle insanlar içinde tanınmıştır:

“*Tatlı dilli Acıbay*” (82).  
 “*Yedi yıl yayan yapıldak,*  
*Ter kokusu salan Coloy*” (100).  
 “*Sarhoş olunca atlanan*  
 Bay’ın oğlu Bakay Sart” (154).  
 “*Tatlı dilli, şirin sözlü,*  
 İyi doğan Kül Çoro” (325).

Yukarıda belirtilen nitelikler kahramanların sonradan sahip oldukları, yaşarken kazandıkları kişilik özellikleridir. Bunların dışında bazı kişilik özellikleri var ki kahramanlarda bu nitelikler doğuştan getirilmiştir. Destan kahramanlarının doğuştan soyluluklarını belirten bu tasvirler bu kahramanlarla özdeşleşmiştir. Kahramanların isimleri anıldığında bu sıfatlar çoğunlukla isimleriyle birlikte anılır:

“*Asil doğan Almambet*” (82).  
 “*Asil doğan Er Manas*” (103).  
 “*Nahif doğan Acıbay*” (131).  
 “*Batur doğan Er Manas*” (187).  
 “*İyi doğan Kül Çoro*” (325).

Atlı-göçebe bir toplumda tabiat oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Böyle bir toplumun yaşamı büyük ölçüde tabiat tarafından şekillenir. Buna karşın, tabiat ile iç içe yaşayan bu toplumda yapılan tasvirlerde tabiat unsurlarından fazlaca yararlanmadığı görülmektedir. Destanda tabiat unsurlarından faydalanılarak yapılan tasvirlere çok az rastlanmıştır. Tabiat unsurlarından dağın Türk kültüründe tuttuğu önemli yeri bu tasvirlerde görmek mümkündür:

“*Ala-dağ gibi Almambet*” (130).  
 “*Dağ (gibi) olan Er Coloy*” (189).

Destanda yapılan tasvirlerde kahramanlar tanıtılırken yer yer akrabalık bildiren niteleyiciler kullanılmıştır. Akrabalık bildiren bu sıfatlar bir taraftan kahramanın gücüne vurgu yaparken diğer taraftan içinde bulunduğu güçlü alp ailesi hakkında da bilgiler vermektedir. Örneğin Er Töştük tasvir edilirken kendisi gibi bir alp olan babası Eleman Bay’dan bahsedilir, Er Töştük’ün dokuz kardeşten en güçlüsü olduğu belirtilir:

“*İhtiyar ile kocakarının balası*  
 Dokuz oğulun en güçlüsü  
 Eleman-bay’ın oğlu Er Töştük” (100).  
 “*Dokuz oğulun en küçüğü,*  
 Tanrı’nın sevgili kulu,



Eleman Bay'ın *balası*,  
Yere düşen Er Töştük" (190-191).  
"Alp-Aymet'in *inisi*,  
İhtiyar kempirin *balası*,  
Altı yaşındaki Köle Koyan" (191).

#### 4. Sonuç

Manas Destanı'nda yapılan kahraman tasvirlerinde hayvanlar çok mühim bir yer tutmaktadır. Hayvanlar ekonomik hayatın esasını oluştururken Kırgız halkının görüş, ruh ve düşünce âleminin üzerinde de büyük tesirler bırakmıştır. Destanda yapılan vücut tasvirleri Kırgızların yaşayış tarzına ve hayat görüşüne uygundur. Tasvirlerde kullanılan benzetmeler daha çok Manas'ın yaşadığı hayatla ilgili hayvanlar âleminde alınmıştır. Mısraların kısa ve hareket bildiren ifadeler taşıması atlı-göçebe yaşam tarzıyla yakından ilgilidir. Bu kullanımlar Manas Destanı'nda insanlar ve hayvanlar arasında yakın bir ilişkinin olduğunu, özellikle güçlü hayvanlara öykünmenin varlığını göstermektedir. Manas Destanı'nda hayvancılıkla geçinen atlı-göçebe bir toplumun hikâyesi anlatılmıştır. Benzetmelerde yer alan hayvanlar hem gerçek hem de fikrî anlamda Türk düşünce yapısı ve hayatıyla ilgilidir. Bu hayvanlar sadece tabiatın en güçlü varlıkları oldukları için değil, bu dönemdeki insanların kutsallık anlayışı ile bağlantılı olmaları nedeniyle de tercih edilmişlerdir.

Destanda yapılan kahraman tasvirlerinde abartılı bir anlatım bulunmaktadır. Destanların üslubunda görülen olağanüstülükler ve abartılı anlatımlar kahraman için geçerli olduğu gibi düşmanları için de geçerlidir. Kahramanın güçlü bir düşmanla mücadelesi, onu yenmesi gücünü, değerini, zaferini arttırmaktadır. Destanda kahramanların tasvirinde onların fizikî görünüşlerini tanıttıcı sıfatlardan sıkça faydalanılmıştır. Bu tasvirler kahramanların olağanüstü gücünü gösterirken yaşadığı atlı-göçebe toplum yapısına da uygundur.

Manas Destanı'nda yapılan tasvirlerde renklerin önemli bir işlevi bulunmaktadır. Kahramanların tasvirinde seçilen renkler sadece doğal bir niteleyici görevinde değillerdir. Bu renklerde Türk insanının yüklediği duygusal anlam bulunmaktadır. Renkler aracılığıyla ortaya çıkan niteliler zengin ve canlı renklere sahip Türk kültürünün ipuçlarını vermektedir. Manas Destanı'nda renklerin sıklıkla niteleyici olarak kullanılması renk kültürümüzün derinliğini ortaya koymaktadır. Ortak renk kültürümüzden yararlanılarak yapılan nitelilerde duygusal bir atmosfer yaratmaktadır.

Atçılık, avcılık ve akıncılıkla hayatlarını sürdüren eski Türklerin bu yaşayış tarzına uygun bir insan tipi meydana gelmiştir. Bu insanın kuvvetli, cesur bir avcı ve akıncı olması gerekirdi. Destan metninde alp kişilerin cengâverliklerini, kahramanlıklarını gösteren tasvirlerin, onların sahip oldukları davranış özelliklerine vurgu yapan ve akrabalık bildiren nitelilerle, doğuştan getirdikleri özellikleri ile tabiat unsurlarından yararlanılarak yapılan tasvirlerin yer aldığı görülmektedir.

**Kaynakça**

- Bang, W.-Arat, R. R. (1988). *Oğuz kağan destanı* (Yayına Hazırlayan: Muharrem Ergin). Ankara: Hülbe Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2007). *Türk dünyası epik destan geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çoruhlu, Y. (2006). *Türk mitolojisinin anahatları*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Duymaz, A. (2007). Oğuz Kağan Destanı'ndan Dede Korkut Kitabı'na kahramanların beden tasvirlerinin sembolik anlamları üzerine değerlendirmeler. *Millî Folklor*, S. 76, s. 50-58.
- Elmas, N. (2010). Memduh Şevket Esendal'ın hikâyelerindeki tasvirlerde anlatıcıların durumu ve konumu. *Turkish Studies*, S. 5/4, s. 1049-1062.
- Ergin, M. (1997). *Dede Korkut kitabı I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Geyikoğlu, H. (2001). Tarih açısından Manas Destanı ve Sovyetler Birliği'ndeki Türklerin milli duygularına etkisi. *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.6, s. 201-207.
- Gülensoy, T. (2002). *Manas Destanı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- İnan, A. (1998). *Makaleler ve incelemeler c. 1*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Jirmunskiy, V. M. (Çev. Oktay Selim Karaca). (1998). Epik gelenek. *Millî Folklor*, S. 37, s. 171-176.
- Kaplan, M. (2004). *Türk edebiyatı üzerinde araştırmalar 1*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (2005). *Türk edebiyatı üzerinde araştırmalar 3 tip tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaya M. (2009). Destandan halk hikâyesine değişen beden tasvirleri. *Beden kitabı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, s. 201-213.
- Köprülü, M. F. (2004). *Türk edebiyatı tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ögel, B. (2006). *Türk mitolojisi c. II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Tekin, M. (2003). *Roman sanatı 1 (romanın unsurları)*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.